

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/149/147/96

KWESTIE SPOŁECZNO-POLITYCZNE A ELEKTORATY PARTYJNE

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, PAŹDZIERNIK '96

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

W demokratycznym państwie partie polityczne reprezentują interesy i poglądy poszczególnych grup społecznych. Jednym z istotnych, jak się wydaje, kryteriów decydujących o oddaniu głosu na dane ugrupowanie jest poparcie dla jego programu, a więc stanowiska zajmowanego wobec ważnych problemów społeczno-politycznych. Do kluczowych kwestii, które dzielą polską scenę polityczną i wokół których konstruowane są programy, należą: stosunek do przestępczości, roli Kościoła i religii w państwie, dekomunizacji, tempa i zakresu prywatyzacji, polityki wobec rolnictwa, zakresu świadczeń socjalnych, zróżnicowania dochodów, otwarcia na współpracę zagraniczną. Interesujące jest, czy opinie potencjalnych wyborców danej partii zbieżne są z deklaracjami programowymi jej przywódców. Przyjęte rozwiązania programowe można bowiem ujmować jako sposób komunikowania się ugrupowań politycznych ze swymi elektoratami, a otrzymane wyniki interpretować w kategoriach efektywności tego procesu. Opinie elektoratów partyjnych informują nas ponadto o społecznym wizerunku poszczególnych ugrupowań, a sposób postrzegania działających na scenie politycznej podmiotów przyczynia się do krystalizacji tożsamości poszczególnych partii¹.

ISTOTNE KWESTIE SPOŁECZNO-POLITYCZNE W OPINIACH OGÓLU SPOŁECZEŃSTWA

Na początek warto się przyjrzeć, jak kształtują się poglądy na kwestie, związane z funkcjonowaniem państwa i gospodarki, wśród ogółu społeczeństwa. Respondenci proszeni byli o zajęcie stanowiska wobec możliwych rozstrzygnięć danego zagadnienia przez umieszczenie swojej opinii na siedmiostopniowej skali, której krańce (1-7) wyznaczały przeciwstawne rozwiązania modelowe, a 4 - czyli środek - oceny ambiwalentne.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia (75), 22-27 sierpnia '96, reprezentatywna próba losowa dorosłej ludności kraju (N=1091).

Uzyskane wyniki świadczą o tym, że jakkolwiek idee rozrachunku z peerelowską przeszłością spotykają się z przychylnym przyjęciem znacznej części społeczeństwa, to w świadomości społecznej pozostało przywiązanie do rozwiązań wynikających z silnej pozycji państwa.

Tabela 1

w procentach

	Opinie skrajne		Opinia ambiwalentna		Trudno powiedzieć	
	VII '95	VIII '96	VII '95	VIII '96	VII '95	VIII '96
Z przestępczością należy walczyć „twardo”, nawet stosując karę śmierci	-	70				
Z przestępczością należy walczyć, ale nie stosując kary śmierci	-	22	-	6	-	2
Kościół powinien mieć duży wpływ na sprawy państwa i jego politykę	14	13				
Kościół powinien być od państwa oddzielony i nie powinien zajmować się polityką	70	79	13	8	4	1
Osobom zajmującym wysokie stanowiska polityczne i gospodarcze w okresie PRL powinno się obecnie zabronić pełnienia odpowiedzialnych funkcji państwowych	39	50				
Osoby te („nomenklatura”) powinny mieć obecnie takie same możliwości ubiegania się o urzędy publiczne i pełnienia odpowiedzialnych funkcji państwowych jak wszyscy inni	32	28	21	15	8	7
Należy prywatyzować powoli i tylko niektóre przedsiębiorstwa państwowe	67	53				
Należy prywatyzować szybko i jak największą liczbę państwowych przedsiębiorstw	11	25	13	14	8	8
Rolnictwo powinno otrzymywać dotacje z budżetu państwa oraz być chronione cłami, nawet jeśli miałyby to prowadzić do wzrostu cen produktów rolnych	53	61				
Rolnictwo nie powinno dostawać żadnych dotacji z budżetu państwa ani nie powinno być chronione cłami, gdyż przyczynia się to do wzrostu cen żywności	19	21	22	14	6	4
Państwo powinno zapewnić obywatelom wysoki poziom świadczeń społecznych (ochrona zdrowia, szkolnictwo itp.)	74	74				
Obywatele powinni dbać o zapewnienie sobie ochrony zdrowia, możliwości kształcenia dzieci itp.	10	15	12	11	4	1
Powinno się ograniczyć zarobki osób najwyżej zarabiających	-	48	-	11	-	4
Nie należy ograniczać wysokości zarobków	-	38				
Należy przede wszystkim dbać o kulturową i gospodarczą niezawisłość	-	30				
Należy jak najszerzej otworzyć się na współpracę z zagranicą	-	47	-	17	-	6

Duża zgodność opinii dotyczy wizji państwa opiekuńczego, gwarantującego obywatelom wysoki poziom świadczeń społecznych. Przekonanie, że państwo powinno zapewnić obywatelom opiekę socjalną, podziela trzy czwarte respondentów, w tym 53% stanowią zdecydowani zwolennicy tego rozwiązania. Znaczna część respondentów (61%) wyraża poparcie dla ochrony polskiego rolnictwa przez utrzymanie systemu dotacji z budżetu państwa i ceł na artykuły rolne, nawet jeśli miałyby to doprowadzić do wzrostu ich cen. Mniej więcej co drugi respondent sądzi, że należy prywatyzować powoli i tylko wybrane przedsiębiorstwa. Zbliżona liczebnie grupa opowiada się za ograniczeniem zarobków osób najlepiej uposażonych. Jednocześnie jednak znaczna część ankietowanych (38%) odrzuca ideę egalitaryzmu płacowego.

Spółeczeństwo niemal powszechnie opowiada się za rozdzieleniem Kościoła od państwa. Co drugi badany jest zwolennikiem dekomunizacji, przychylając się do opinii, że osobom zajmującym w okresie PRL wysokie stanowiska polityczne i gospodarcze powinno się zabronić pełnienia obecnie odpowiedzialnych funkcji państwowych.

Respondenci w większości zgadzają się ze stwierdzeniem, że z przestępczością należy walczyć „twardo”, nawet stosując karę śmierci.

Podzielone są natomiast opinie w kwestii otwarcia Polski na świat. Przeważa jednak pogląd, że należy jak najszerszej otworzyć się na współpracę z zagranicą, co potwierdza utrzymujące się wysokie poparcie Polaków dla integracji ze strukturami europejskimi. Deklarowana przez respondentów gotowość otwarcia na świat stoi jednak w sprzeczności z ich postulatami utrzymania wpływów państwa w gospodarce i świadczy o tym, że Polacy nie do końca zdają sobie sprawę z konsekwencji różnych rozwiązań.

Opinie społeczne w niektórych z przedstawionych kwestii badaliśmy w lipcu ubiegłego roku przed rozpoczęciem kampanii prezydenckiej. Przedmiotem naszego zainteresowania były wtedy m.in. poglądy na temat roli Kościoła w państwie, prywatyzacji, wspierania rolnictwa, zakresu świadczeń społecznych i dekomunizacji. Należy jednak podkreślić, że wówczas respondenci określali swoje poglądy na skali 9-stopniowej. Aby umożliwić porównawczą analizę danych, przyjęto, że zaznaczenie punktów z zakresu 1-4 i 6-9 oznacza opowiedzenie się za rozstrzygnięciem, idącym w kierunku jednego z rozwiązań modelowych, natomiast 5 - opinię ambiwalentną.

W największym stopniu zmienił się w ciągu ostatniego roku stosunek Polaków do prywatyzacji. O 14 punktów wzrósł odsetek respondentów, którzy sądzą, że należy prywatyzować szybko i jak największą liczbę przedsiębiorstw. Może to być efektem postrzeganego ograniczenia tempa i zakresu przekształceń własnościowych. Trudno jednak mówić o wzroście akceptacji idei liberalizmu gospodarczego, gdyż w tym okresie zwiększył się (o 8 punktów) odsetek respondentów postulujących wsparcie polskiego rolnictwa, a na niezmienionym poziomie utrzymała się liczba zwolenników państwa opiekuńczego.

Od lipca '95 o 11 punktów wzrósł odsetek respondentów przekonanych o konieczności przeprowadzenia dekomunizacji. Zjawisko to należy niewątpliwie wiązać z przejęciem pełni władzy wykonawczej przez koalicję SLD - PSL i polaryzacją sceny politycznej. W ciągu roku umocniło się też przekonanie o zasadności rozdziału Kościoła od państwa.

Aby pogrupować przedstawione problemy zgodnie ze sposobem ich społecznego postrzegania, przeprowadziliśmy analizę czynnikową. W wyniku jej zastosowania uzyskaliśmy dwa wewnętrznie spójne czynniki, odpowiadające kategoriom myślenia respondentów:

- ◆ czynnik ekonomiczny,
- ◆ czynnik ideologiczny.

W czynniku **ekonomicznym** wyodrębnione zostały takie kwestie, jak: stosunek do ograniczania zarobków, prywatyzacji, państwa opiekuńczego, otwartości/niezależności gospodarczej i kulturowej oraz wspierania rolnictwa przez dotacje i cła. Dążenie do wyrównywania dochodów współwystępuje zwykle z niechęcią do prywatyzacji, aprobatą państwa socjalnego, przekonaniem o potrzebie zachowania niezależności Polski w sferze kultury i ekonomii oraz o konieczności ochrony polskiego rolnictwa. Taki sposób myślenia stanowi więc wyraz postaw etatystycznych i izolacjonistycznych.

Czynnik **ideologiczny** obejmuje postawy respondentów związane z postrzeganiem roli Kościoła w państwie, stosunkiem do dekomunizacji i zapobiegania przestępczości. Akceptacji wpływu Kościoła na sprawy państwa i jego politykę towarzyszy przekonanie o potrzebie przeprowadzenia dekomunizacji i, co ciekawe w świetle potocznych wyobrażeń, sprzeciw wobec stosowania kary śmierci.

Wymienione kwestie mogą mieć, niejednakowy wpływ na preferencje wyborcze respondentów: jedne z nich mogą być postrzegane jako szczególnie ważne, inne natomiast uznawane za drugorzędne i mało istotne. Z analizy regresji wynika, że **o poparciu dla danego ugrupowania w największym stopniu decyduje stosunek do dekomunizacji, a następnie opinie o tempie i zakresie prywatyzacji oraz poglądy w kwestii polityki rolnej.**

Tabela 2 w procentach

	Z przestępczością należy walczyć „twardo”, nawet stosując karę śmierci		Opinia ambiwalentna	Z przestępczością należy walczyć, ale nie stosując kary śmierci		Trudno powiedzieć	Średnia ocen na skali 1-7	Wartość odchylenia standardowego
	1	2 - 3		4	5 - 6			
Ogół badanych	52	18	6	9	13	2	2.64	2.19
AW „S”	52	16	8	10	13	1	2.73	2.24
PSL	60	20	3	7	10	0	2.30	2.02
ROP	50	19	7	12	11	0	2.70	2.15
SLD	56	17	4	8	13	2	2.51	2.21
UP	35	32	3	11	18	2	3.09	2.24
UW	49	17	8	15	12	0	2.84	2.20

Tabela 3 w procentach

	Kościół powinien mieć duży wpływ na sprawy państwa i jego politykę		Opinia ambiwalentna	Kościół powinien być od państwa oddzielony i nie powinien zajmować się polityką		Trudno powiedzieć	Średnia ocen na skali 1-7	Wartość odchylenia standardowego
	1	2 - 3		4	5 - 6			
Ogół badanych	7	6	8	14	65	1	5.91	1.85
AW „S”	21	9	10	15	45	0	4.78	2.47
PSL	6	3	13	15	63	0	5.90	1.74
ROP	10	12	8	22	46	2	5.30	2.10
SLD	1	1	5	9	84	0	6.62	1.04
UP	3	19	7	13	58	0	5.57	2.02
UW	0	10	11	20	59	1	5.98	1.50

Tabela 4

w procentach

	Osobom zajmującym wysokie stanowiska polityczne i gospodarcze w okresie PRL powinno się obecnie zabronić pełnienia odpowiedzialnych funkcji państwowych		Opinia ambiwalentna	Osoby te („nomenklatura”) powinny mieć obecnie takie same możliwości ubiegania się o urzędy publiczne i pełnienie odpowiedzialnych funkcji państwowych jak wszyscy inni		Trudno powiedzieć	Średnia ocen na skali 1-7	Wartość odchylenia standardowego
	1	2 - 3		4	5 - 6			
Ogół badanych	32	18	15	12	16	7	3.37	2.26
AW „S”	55	19	11	5	8	2	2.34	1.93
PSL	29	18	15	17	19	2	3.65	2.27
ROP	46	26	4	12	11	1	2.65	2.14
SLD	14	11	21	21	29	5	4.61	2.11
UP	37	15	12	19	19	0	3.47	2.33
UW	44	18	18	12	5	3	2.63	1.88

Tabela 5

w procentach

	Należy prywatyzować powoli i tylko niektóre przedsiębiorstwa państwowe		Opinia ambiwalentna	Należy prywatyzować szybko i jak największą liczbę państwowych przedsiębiorstw		Trudno powiedzieć	Średnia ocen na skali 1-7	Wartość odchylenia standardowego
	1	2 - 3		4	5 - 6			
Ogół badanych	32	21	14	13	12	8	3.21	2.15
AW „S”	35	14	12	10	24	5	3.57	2.45
PSL	35	35	11	9	6	5	2.61	1.79
ROP	31	24	16	13	15	0	3.38	2.21
SLD	31	18	18	14	16	4	3.46	2.22
UP	18	24	28	23	6	1	3.67	1.82
UW	24	19	12	29	13	0	3.78	2.13

Tabela 6

w procentach

	Rolnictwo powinno otrzymywać dotacje z budżetu państwa oraz być chronione cłami, nawet jeśli miałyby to prowadzić do wzrostu cen produktów rolnych		Opinia ambiwalentna	Rolnictwo nie powinno dostawać żadnych dotacji z budżetu państwa ani nie powinno być chronione cłami, gdyż przyczynia się to do wzrostu cen żywności		Trudno powiedzieć	Średnia ocen na skali 1-7	Wartość odchylenia standardowego
	1	2 - 3		4	5 - 6			
Ogół badanych	36	25	14	11	10	4	2.95	2.01
AW „S”	40	26	12	6	12	4	2.86	2.06
PSL	56	24	6	5	8	1	2.24	1.86
ROP	32	29	14	12	14	0	3.19	2.13
SLD	26	28	22	14	8	3	3.21	1.85
UP	26	23	21	21	9	0	3.40	2.01
UW	29	28	16	20	7	0	3.27	1.90

Tabela 7

w procentach

	Państwo powinno zapewnić obywatelom wysoki poziom świadczeń społecznych (ochrona zdrowia, szkolnictwo itp.)		Opinia ambiwalentna	Obywatele powinni dbać o zapewnienie sobie ochrony zdrowia, możliwości kształcenia dzieci itp.		Trudno powiedzieć	Średnia ocen na skali 1-7	Wartość odchylenia standardowego
	1	2 - 3		4	5 - 6			
Ogół badanych	53	21	11	8	7	1	2.36	1.87
AW „S”	55	17	13	14	2	0	2.31	1.74
PSL	65	20	6	4	5	0	1.92	1.64
ROP	48	24	9	7	13	0	2.68	2.13
SLD	45	24	15	9	6	1	2.53	1.84
UP	43	35	12	5	4	0	2.35	1.61
UW	45	22	16	13	6	0	2.66	1.87

Tabela 8

w procentach

	Powinno się ograniczyć zarobki osób najwyżej zarabiających		Opinia ambiwalentna	Nie należy ograniczać wysokości zarobków		Trudno powiedzieć	Średnia ocen na skali 1-7	Wartość odchylenia standardowego
	1	2 - 3		4	5 - 6			
Ogół badanych	34	14	11	13	25	4	3.70	2.46
AW „S”	41	14	6	12	27	1	3.54	2.57
PSL	43	22	6	13	14	1	2.98	2.23
ROP	32	16	11	14	28	0	3.87	2.48
SLD	28	13	20	9	27	3	3.96	2.38
UP	18	27	9	25	19	3	3.97	2.24
UW	18	9	8	20	43	1	4.95	2.32

Tabela 9

w procentach

	Należy przede wszystkim dbać o kulturową i gospodarczą niezawisłość		Opinia ambiwalentna	Należy jak najszerszej otworzyć się na współpracę z zagranicą		Trudno powiedzieć	Średnia ocen na skali 1-7	Wartość odchylenia standardowego
	1	2 - 3		4	5 - 6			
Ogół badanych	19	11	17	20	27	6	4.43	2.24
AW „S”	22	7	16	17	35	3	4.56	2.35
PSL	18	18	14	17	29	4	4.38	2.29
ROP	23	16	16	23	21	1	4.10	2.27
SLD	17	10	19	24	29	3	4.62	2.16
UP	25	17	16	29	13	1	3.83	2.08
UW	5	10	20	23	38	4	5.22	1.85

ZRÓŻNICOWANIE OPINII W ELEKTORATACH PARTII I UGRUPOWAŃ POLITYCZNYCH

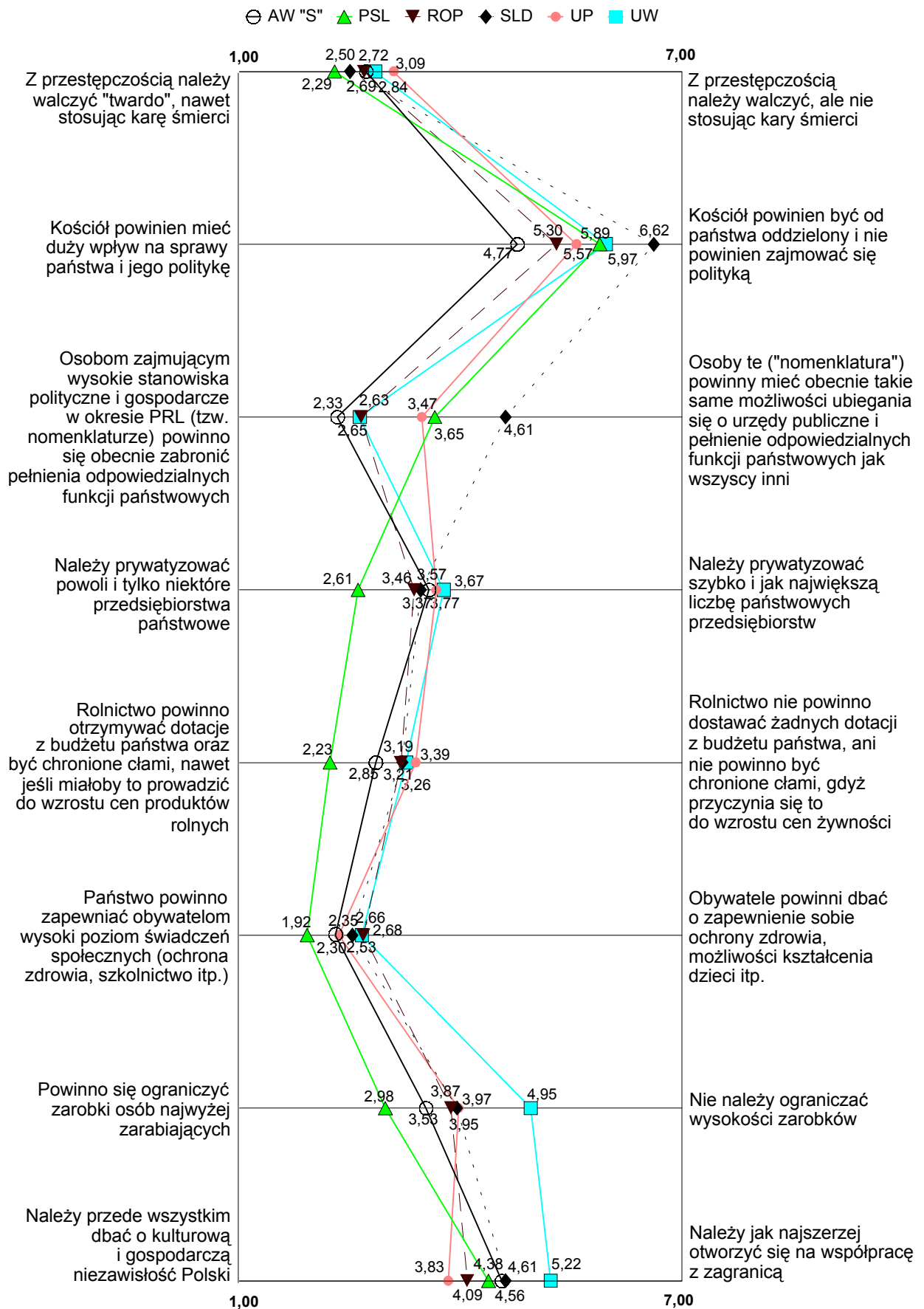
Poniższa charakterystyka sympatyków partii i ugrupowań politycznych powstała na podstawie analizy opinii o wymienionych kwestiach w poszczególnych elektoratach oraz analizy średnich ocen z uwzględnieniem wartości odchylenia standardowego. Ponadto dla każdego z elektoratów została przeprowadzona analiza regresji. Jej celem było ustalenie, stosunek do której z podejmowanych kwestii w największym stopniu wpływa na wyrażanie poparcia dla danej formacji.

Wyborcy wszystkich partii i ugrupowań politycznych, cieszących się ponad pięcioprocentowym poparciem społecznym, zgadzają się ze stwierdzeniem, że z przestępczością należy walczyć „twardo”, nawet stosując karę śmierci (rys. 1). We wszystkich elektoratach przeważa opinia, że Kościół nie powinien zajmować się polityką. Za przeprowadzeniem dekomunizacji opowiada się natomiast większość potencjalnych wyborców partii i ugrupowań opozycyjnych. Poparcie dla niej dominuje także wśród zwolenników PSL, natomiast przeciwni jej są sympatycy SLD. We wszystkich elektoratach przewagę mają zwolennicy zachowania wpływu państwa na gospodarkę - ograniczenia tempa i skali przekształceń własnościowych, ochrony polskiego rolnictwa, opiekuńczej roli państwa, a także, poza sympatykami UW, ograniczania dochodów osób najlepiej zarabiających. Większą aprobatę zyskuje również zwykle pogląd o potrzebie otwarcia Polski na współpracę z zagranicą niż opcja stawiająca na kulturową i gospodarczą niezawisłość Polski.

Sojusz Lewicy Demokratycznej

Zwolennicy tej formacji wyróżniają się wśród elektoratów partyjnych poglądami w kwestiach ideologicznych. Powszechnie opowiadają się oni za oddzieleniem Kościoła od państwa i polityki oraz relatywnie największy jest wśród nich odsetek przeciwników dekomunizacji (50%). Jednocześnie jednak, co ciekawe, co czwarty zwolennik SLD reprezentuje stanowisko przeciwne i skłonny jest zgodzić się ze stwierdzeniem, że wysokim funkcjonariuszom PRL należy obecnie zabronić pełnienia odpowiedzialnych funkcji państwowych.

RYS. 1. OPINIE RESPONDENTÓW, KTÓRZY NA PEWNO LUB BYĆ MOŻE WZIĘLIBY UDZIAŁ W WYBORACH GŁOSUJĄC NA DANĄ PARTIĘ LUB UGRUPOWANIE

Opinie zwolenników SLD w kwestiach gospodarczych sytuują to ugrupowanie raczej na środku sceny politycznej niż po jej lewej stronie (jeśli za kryterium służące do określenia miejsca na scenie politycznej przyjmiemy poglądy na gospodarkę i weźmiemy pod uwagę, że jej środek jest w Polsce nieco przesunięty na lewo). Wyniki analizy regresji potwierdzają obserwacje życia politycznego w naszym kraju świadcząc o tym, że poparcie dla tej formacji związane jest przede wszystkim ze sprzeciwem wobec dekomunizacji oraz chęcią ograniczenia wpływu Kościoła na sprawy państwa i jego politykę.

Akcja Wyborcza „Solidarność”

W elektoracie AW „S” jest najwięcej (choć też są oni w mniejszości) w porównaniu z innymi zwolenników wpływu Kościoła na sprawy państwa i jego politykę (30%) oraz osób popierających przeprowadzenie dekomunizacji (74%)². Wśród potencjalnych wyborców tego ugrupowania ciekawie przedstawia się stosunek do prywatyzacji - relatywnie największy odsetek jej sympatyków popiera rozwiązania skrajne (wyznaczone przez krańce skali 1 i 7). Stosunkowo małą spójnością cechują się również poglądy wyborców tego ugrupowania na temat ograniczania zarobków, otwarcia na współpracę z zagranicą, roli Kościoła w państwie, na co wskazuje wysoka wartość odchylenia standardowego od średniej. Niejednoznaczność opinii elektoratu AW „S” o wyżej wymienionych kwestiach może świadczyć o tym, że program tej formacji jest mało czytelny dla przeciętnego Polaka oraz że pod jej adresem kierowane są różne, często sprzeczne oczekiwania. Stanowi to konsekwencję faktu, że ugrupowanie to skupia zarówno członków związku zawodowego, jak i partii konserwatywnych. Z analizy regresji wynika, że o poparciu dla AW „S” decydują przede wszystkim takie postawy, jak: przychylne stanowisko wobec obecności Kościoła w życiu politycznym, postulat dekomunizacji oraz otwartość na współpracę z zagranicą.

Biorąc pod uwagę społeczny wizerunek AW „S”, którego odbiciem są poglądy jej potencjalnych wyborców, można stwierdzić, że spoiwem łączącym ugrupowania w niej skupione i jej charakterystycznym rysem jest stosunek do przeszłości.

² Zob. tabela 3.

Polskie Stronnictwo Ludowe

Mimo peerelowskiego rodowodu tej partii prawie połowa jej zwolenników dostrzega potrzebę przeprowadzenia dekomunizacji. Może to świadczyć, że w odczuciu wielu osób ugrupowanie to nie miało przed rozpoczęciem przemian demokratycznych w Polsce rzeczywistego udziału we władzy. Co ciekawe, mimo iż PSL bywa uznawane czasem za partię chadecką, jedynie niewielki procent jej zwolenników akceptuje zaangażowanie Kościoła w politykę.

PSL dysponuje najmniej proreformatorskim elektoratem, który opowiada się za zachowaniem znacznego wpływu państwa na gospodarkę i w takich kategoriach formułuje swoje interesy. Jego potencjalni wyborcy relatywnie najczęściej postulują bowiem ograniczenie tempa i skali przekształceń własnościowych (70%), ochronę polskiego rolnictwa przez dotacje i cła na produkty rolne (80%), podkreślają obowiązki państwa w zakresie zapewnienia obywatelom wysokich świadczeń socjalnych (85%) oraz są zwolennikami egalitaryzmu w sferze płac (65%). Warto podkreślić, że opinie zwolenników tej partii poza ich stosunkiem do dekomunizacji charakteryzują się dużą jednomyślnością, o czym świadczą niskie wartości odchylenia standardowego od średniej oceny. Chęć głosowania na PSL w największym stopniu uwarunkowana jest przez postulowanie ochrony polskiego rolnictwa, ograniczenia zarobków oraz przez niechęć do przekształceń własnościowych.

Elektorat PSL, jak można wnosić z powyższej charakterystyki, a także z jego analizy pod względem cech społeczno-demograficznych, skupia osoby najslabiej przystosowane do funkcjonowania w warunkach wolnego rynku.

Unia Pracy

Opinie zwolenników tej partii nie tworzą spójnego systemu przekonań. Mają oni stosunkowo przychylny stosunek do prywatyzacji, najrzadziej postulują ochronę polskiego rolnictwa przez system dotacji i ceł, zarazem najczęściej zgadzają się ze stwierdzeniem, że należy dbać o gospodarczą i kulturową niezależność Polski. Podzielone są opinie o zasadności ograniczania dochodów osób najlepiej uposażonych - zbliżony odsetek opowiada się za takim rozwiązaniem (45%), co jest mu przeciwny (44%). Warto zauważyć, że w elektoracie tej partii jest dość duży odsetek osób aprobujących wpływ Kościoła na politykę państwa, równy

liczbie zwolenników takiego rozwiązania w ROP (choć w przypadku wyborców UP notujemy mniej opinii skrajnych). Stosunkowo najczęściej kontrowersji, uwzględniając wartość odchylenia standardowego, budzi w elektoracie UP problem dekomunizacji. Rozbieżność w tej kwestii jest zrozumiała, jeśli weźmiemy pod uwagę, że jest to jedyna licząca się partia, która nie odwołuje się do podziałów sprzed roku 1989, skupiając w swoich szeregach zarówno działaczy opozycji solidarnościowej, jak i członków byłej PZPR. Co ciekawe, żaden z uwzględnionych przez nas w analizie regresji czynników nie tłumaczy poparcia dla tego ugrupowania.

Trzeba zaznaczyć, że na rozkład opinii w elektoracie Unii Pracy mogła mieć wpływ niewielka liczebność tej grupy respondentów, stąd też, być może, ich poglądy nie są reprezentatywne dla ogółu jej zwolenników.

Unia Wolności

Wydaje się, że hasło „Po pierwsze gospodarka” propagowane przez przewodniczkę tej partii (UD) w kampanii wyborczej '93 dość dobrze oddaje postawy zwolenników Unii Wolności. Łączą ich bowiem i odróżniają od elektoratów innych ugrupowań przede wszystkim zbliżone poglądy na kwestie gospodarcze. Opinie sympatyków tej partii świadczą o tym, że są oni w największym stopniu zorientowani proreformatorsko. W większości przeciwni są ograniczaniu dochodów osób najwyżej zarabiających (63%), najsilniej podkreślają konieczność jak najszerzej współpracy Polski z zagranicą (61%) oraz relatywnie najczęściej popierają szybkie przeprowadzenie prywatyzacji (42%). Warto jednak zauważyć, że mający stosunkowo najbardziej liberalne poglądy wyborcy tego ugrupowania nie podważają przekonania o opiekuńczej roli państwa oraz o konieczności ochrony rodzimej produkcji rolnej. Wyborcy UW są więc typowymi zwolennikami społecznej gospodarki rynkowej. Dane uzyskane w wyniku zastosowania analizy regresji wskazują, że głosowaniu na Unię Wolności sprzyja w największym stopniu wyrażanie sprzeciwu wobec ograniczania dochodów osób najlepiej zarabiających, przekonanie o konieczności przeprowadzenia dekomunizacji oraz postulowanie otwartości na współpracę z zagranicą.

Ruch Odbudowy Polski

Poglądy potencjalnych wyborców tej partii w omawianych kwestiach, zwłaszcza gospodarczych, są stosunkowo mało wyraziste. Co ciekawe, wśród jej sympatyków największy jest odsetek osób (20%), zgadzających się ze stwierdzeniem, że to obywatele sami powinni dbać o edukację dzieci, zapewnienie sobie opieki medycznej itp. Relatywnie często, choć rzadziej niż elektorat AW „S”, deklarują oni poparcie dla wpływu Kościoła na sprawy państwa. Prawie równie często jak sympatycy AW „S” podkreślają konieczność dekomunizacji, jednak zarazem częściej niż zwolennicy tego ugrupowania i sympatycy UW są jej przeciwni, co świadczy o nieco mniejszej niż w elektoratach wymienionych ugrupowań spójności opinii w tej kwestii. Być może o chęci oddania głosu na tę formację w mniejszym stopniu decydują względy programowe, odczuwana wspólnota interesów i wartości, w większym zaś uwarunkowania psychologiczne, w tym np. osobowość lidera ROP. Jeśliby jednak ograniczyć szukanie przyczyn popularności tej partii do oceny kwestii programowych, to można stwierdzić, że o chęci oddania głosu na tę formację decyduje przede wszystkim wyrażanie poparcia dla dekomunizacji, a także akceptacja wpływu Kościoła na sprawy państwa i jego politykę.

Jeśliby z powyższych charakterystyk elektoratów wnioskować o wizerunkach partyjnych i społecznych oczekiwaniach wobec poszczególnych ugrupowań, to można próbować przewidzieć główne wątki zbliżającej się kampanii wyborczej. Przypuszczalnie między Akcją Wyborczą „Solidarność” i ROP, z jednej strony, a SLD - z drugiej toczyć się będzie spór na płaszczyźnie ideologicznej, związany z określeniem miejsca Kościoła i religii w państwie oraz oceną i rozrachunkiem z przeszłością. Opinie o pożądanym modelu stosunków państwo - Kościół są bowiem przedmiotem największej kontrowersji między elektoratami AW „S” i ROP, wśród których jest najwięcej zwolenników wpływu Kościoła na politykę państwa, a SLD, zdominowanym przez przeciwników takiego rozwiązania.

Stosunek do dekomunizacji różni w sposób znaczący elektorat SLD od wyborców wszystkich innych ugrupowań, w tym przede wszystkim AW „S”, UW, ROP.

Opinie dotyczące zagadnień gospodarczych w mniejszym stopniu dzielą sympatyków poszczególnych partii. Wyborcami, których poglądy w znacznym stopniu odbiegają w niemalże wszystkich kwestiach dotyczących tej sfery życia od przekonań elektoratów innych ugrupowań, są zwolennicy PSL. Na przeciwległym biegunie znajdują się zwolennicy UW, którzy częściej niż inni poszukują rozwiązań liberalnych, zmierzających do ograniczenia roli państwa w gospodarce i życiu publicznym.

Podsumowując należy stwierdzić, że opinie zwolenników poszczególnych ugrupowań są - jak się wydaje - w dość dużym stopniu zbieżne z założeniami programowymi samych partii. Na uwagę zasługuje fakt, że poglądy branych pod uwagę elektoratów bardziej różnicuje ich stosunek do kwestii ideologicznych niż gospodarczych. W tym kontekście zrozumiałe jest, że miejsce danego ugrupowania na scenie politycznej częściej definiowano odwołując się do przeszłości i stosunku do Kościoła niż do programu gospodarczego. Nasuwa się ponadto wniosek, że w Polsce nie ma obecnie zapotrzebowania społecznego na partie i programy liberalne, zakładające znaczne ograniczenie roli państwa w gospodarce.